

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Haydarova Kamola

Guliston davlar universiteti tayanch doktoranti

Anontatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'qish savodxonligi darslarida tanqidi fikrlash qobiliyatini shakllantirish metodikasi muhokama qilinadi. Tanqidi fikrlashning matnlarni tushunish, tahlil qilish va baholashdagi ahamiyati ta'kidlanadi. O'quvchilarning tanqidi fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun savol-javob usuli, muammoli o'qitish, guruhda ishlash, tahliliy faoliyatlar va refleksiv amaliyotlar kabi turli metodlar keltiriladi. Maqolaning maqsadi o'qituvchilarga o'z o'quvchilarining mustaqil fikr yuritishini rivojlantirish uchun amaliy strategiyalar taqdim etishdir.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, tanqidiy fikrlash, boshlang'ich sinf, o'qituvchilar, metodika, ta'lim, muammoli o'qitish, guruhda ishlash, tahliliy faoliyatlar, refleksiya.

Аннотация: В данной статье рассматривается методика формирования критического мышления у учителей начальных классов на уроках читательской грамотности. Подчеркивается важность критического мышления для понимания, анализа и оценки текстов. Представлены различные методы, такие как техника вопросов, проблемное обучение, групповая работа, аналитические занятия и рефлексивные практики, которые помогут развить критическое мышление у учащихся. Цель статьи - предоставить практические стратегии для учителей, чтобы способствовать независимому мышлению своих учеников.

Ключевые слова: грамотность, чтения, критическое мышление, начальная школа, учителя, методология, образование, проблемно-ориентированное, обучение, групповая работа, аналитическая деятельность, рефлексия

Annotation: This article discusses the methodology for developing critical thinking skills in primary school teachers during reading literacy lessons. It emphasizes the importance of critical thinking in understanding, analyzing, and evaluating texts. Various methods such as questioning techniques, problem-based learning, group work, analytical activities, and reflective practices are presented to enhance students' critical thinking abilities. The article aims to provide practical strategies for teachers to foster independent thinking among their students.

Keywords: reading literacy, critical thinking, primary school, teachers, methodology, education, problem-based learning, group work, analytical activities, reflection.

O'zbekistonning hozirgi ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlashni rivojlantirishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa ularda tahlil qilish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich maktab nafaqat o'qish va yozish ko'nikmalari, balki yanada murakkab kognitiv ko'nikmalar shakllanadigan muhim bosqichdir.

Tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan savod o'rgatish usullari nafaqat o'qish qobiliyatini oshirishi, balki bolalarni o'qiganlarini tahlil qilishga, o'z fikrini bildirishga va ma'lumotni baholashga o'rgatishi kerak. O'qish darslarida bunday usullarni joriy etish o'quvchilarning muloqot qilishlari, matnlarni muhokama qilishlari va asosli fikrlarni shakllantirishni o'rganishlari uchun faol ta'lim muhitini yaratadi. Shunday qilib, o'qish savodxonligini o'qitishda tanqidiy fikrlashni uyg'unlashtirish O'zbekistonda zamonaviy ta'limning muhim vazifasiga aylanmoqda. O'qish savodxonligi – bu o'quvchilarning matnlarni tushunish, tahlil qilish va baholash qobiliyatidir. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'z darslarida o'quvchilarning tanqidi fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'qish savodxonligi darslarida tanqidi fikrlash qobiliyatini shakllantirish metodikasi ko'rib chiqiladi.

Tanqidiy fikrlash boshlang'ich ta'limda muhim ahamiyatga ega, chunki u o'quvchilarga ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va sintez qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu ko'nikmalarning ta'rifi turlicha bo'lishi mumkin, ammo asosan bu savol berish, asoslarni topish, dalillarni baholash va xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Savodxonlikka e'tibor tobora muhim ahamiyat kasb etayotgan bugungi kunda o'qishni o'rganish bilan birga tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ham ta'lim sifatini oshiradi. O'quvchilar nafaqat matnni tushunishlari, balki uning mazmuniga va muallifning maqsadiga o'z fikrlarini bildirishlari mumkin, bu esa ularning bilim olishlarini faollashtiradi. Shuning uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar o'qish savodxonligi darsliklariga kiritiladi va bu o'quvchilarga materialni yaxshiroq tushunishga va muhokama qilishda ishtirok etishga yordam beradi.

Tanqidi fikrlash – bu muammolarni aniqlash, ma'lumotlarni tahlil qilish, baholash va qarorlar qabul qilish jarayonidir. Bu qobiliyat o'quvchilarga o'z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirishga yordam beradi va ularni faqatgina ma'lumotni qabul qilishdan ko'ra, uni tahlil qilishga undaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini oshirishda tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish uchun o'qituvchilar turli xil metodikani qo'llashlari kerak. Bunga matnni tahlil qilish, asosiy g'oyani aniqlash, matnni sinchkovlik bilan o'rganish, matnga nisbatan o'z shaxsiy fikrlarini bayon etish va matndagi ma'lumotlarni tekshirish kabi usullar kiradi. Shuningdek, o'quvchilarni savol berishga undash, fikr almashishga chorlash, taqqoslash va mushohada qilishga yo'naltirish muhimdir.

Matnni tahlil qilish va asosiy g'oyani aniqlash

- Matnni o'qishdan oldin savollar berish: O'quvchilarga matnni o'qishdan oldin "Bu matndan nima bilib olishingiz mumkin?", "Bu matn nimasi bilan qiziq?" kabi savollar berish orqali ularni matnning umumiy mazmunini tushunishga undashingiz mumkin.

- Matnni guruhlash: Matnni kichik qismlarga bo'lib, har bir qismning asosiy g'oyasini topishga o'rgating.

- Asosiy g'oyani aniqlash: O'quvchilar bilan birgalikda matnning asosiy g'oyasini, muallifning maqsadi nima ekanligini tahlil qiling.

Sinchkovlik bilan o'rganish va shaxsiy fikrlarni bayon etish

● Matnga savollar berish:Matnni o'qish vaqtida o'quvchilar o'zlarini qiziqtirgan savollarni yozib olishlari kerak. Bu ularga matnni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

● Matnni baholash:Matnda keltirilgan ma'lumotlarni tekshirishga o'rgating. "Bu ma'lumot to'g'rimi?", "Bunga yana bir dalil bormi?" kabi savollar berish orqali o'quvchilarni tanqidiy fikrlashga undash mumkin.

● Shaxsiy fikrni bayon etish:O'quvchilardan matndagi voqea yoki ta'riflar bo'yicha o'z shaxsiy fikrlarini bildirishni so'rang.

Savol berish va fikr almashishga undash

● Savol berishni rag'batlantirish:Sinfdagi savol-javob qilishni odat qiling. O'quvchilarni bemalol savol berishga undashingiz kerak.

● Fikr almashish:O'quvchilar bir-birlari bilan o'z fikrlarini baham ko'rishlari uchun sharoit yarating.

● Ta'kidlash va mushohada qilish:O'quvchilarni o'qigan matnlaridagi voqealar va ta'riflarni ko'proq o'ylab ko'rishga undashingiz kerak.

Darsni turli usullar bilan boyitish

● Muzey ishi:O'quvchilarni o'qilgan matn bo'yicha muzeydan topgan rasmlari bilan taqqoslashga undashingiz mumkin.

● Ssenariy yaratish:O'qilgan matn asosida o'quvchilarni qiziqarli ssenariy yaratishga undashingiz mumkin.

● Tadqiqotlar olib borish:Matn bilan bog'liq mavzularda tadqiqotlar olib borish va uning natijasini sinfdoshlari bilan baham ko'rishga o'rgating.

O'zbekistonda boshlang'ich sinf o'quvchilarining aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishda matnni tushunish va tanqidiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik muhim ahamiyatga ega. O'qilganni tushunish nafaqat uni so'zma-so'z idrok etish, balki ma'lumotlarni tahlil qilish, talqin qilish va baholashni o'z ichiga oladi, bu esa tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga olib keladi. O'quvchilar faol o'qiganlarida, ular savollar berishadi, shaxsiy fikrlarini bildirishadi va xulosalar chiqarishadi, bu esa ularga ma'lumotga tanqidiy munosabatda bo'lishni o'rganishga yordam beradi. Mazmunni bashorat qilish, kontekstni muhokama qilish va turli fikrlarni taqqoslash kabi o'qish strategiyalaridan foydalanish o'quvchilarga o'qilganlarni yaxshiroq tushunish va o'z fikrlarini shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, yaxshi o'qitish usullari o'qishga faol yondashuvlarga e'tibor qaratishi kerak, bu esa oxiroqibat o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini va ularning umumiy o'quv motivatsiyasini rivojlantirishga yordam beradi. O'qish savodxonligini baholash usullari bolalarni o'qitishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular nima qila olishi va tanqidiy fikrlashni qanday rivojlantirish mumkinligini ko'rishga yordam beradi. Eng mashhur usullardan o'qituvchilarga o'quvchilarning ishlari qanday ketayotganini tushunishga yordam beradigan formativ va summativ baholashni ajratib ko'rsatish mumkin.

Masalan, sinfdagi kuzatuvlar va testlarni o'z ichiga olgan formativ baholash o'qituvchilarga ta'limga bo'lgan yondashuvlarini o'zgartirish imkonini beradi, bu esa yaxshiroq o'rganishga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilar o'z ishlarini joylashtiradigan portfoliadan foydalanish ularga o'zlarini baholashga va o'qish tajribasi haqida o'ylashga yordam beradi. Bu usullar savodxonlik darajasini qayd etadi, ammo o'quvchilarni fikrlashga va matnlarni tahlil qilishga o'rgatadi[3].

Maktab o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda o'qishga yo'naltirilgan o'qitish metodikalari muhim ahamiyatga ega. Guruhlarda ishlash va matnni muhokama qilish kabi faol ta'lim shakllaridan foydalanish chuqur tushunishga va tahlil ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Talabalar muloqot paytida savollar bera boshlaydilar, fikr almashadilar va turli xil qarashlarni taqqoslaydilar, bu esa ma'lumotlarni tanqidiy idrok etish uchun imkoniyat yaratadi. O'qishdan so'ng mazmuni anglash, aniqlashtirish va refleksiya kabi metakognitiv strategiyalarni qo'llash o'quvchilarga o'z fikrlari va muammolarni hal qilish yondashuvlarini anglash imkonini beradi.

Shuningdek, adabiyotlarni o'rganishda fanlararo yondashuvni integratsiyalash matnlarni yaxshiroq tahlil qilish uchun kontekst yaratishga yordam beradi, o'qishni nafaqat kognitiv, balki bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan faol jarayonga aylantiradi. Shunday qilib, o'qishga yo'naltirilgan o'qitish metodikalari tanqidiy fikrlovchi shaxslarni shakllantirishda muhim vositaga aylanmoqda. Hamkorlikda o'qitish boshlang'ich sinf o'quvchilarida tahlilni yaxshilash, ayniqsa, o'qish savodxonligini o'rgatishda foydali vositadir. Guruhli suhbatlar va masalalar yechish jarayonida o'quvchilar o'zaro fikr almashadilar, o'zlari va boshqalarning g'oyalarini muhokama qiladilar, bu esa o'qilganlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bu muloqot axborotni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga, mantiqiy aloqalarni o'rnatishga va asosli fikrlarni shakllantirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, hamkorlik muhitida o'quvchilar o'zlarini ishonchli his qiladilar, bu esa ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini va jarayonda ishtirok etish istagini sezilarli darajada oshiradi. O'qish savodxonligi darslarida hamkorlikda o'qitishdan foydalanish tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi, bolalarga nafaqat matnni idrok etish, balki uning mazmunini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Shunday qilib, ushbu metodni o'qitishga joriy etish yosh kitobxonlarda tahliliy qobiliyatlarni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun asos bo'ladi.

Hozirgi sharoitda, ayniqsa, O'zbekiston boshlang'ich sinflarida o'qish savodxonligini o'qitishda texnologiyalarni joriy etish ta'lim jarayonining muhim elementiga aylanmoqda[5]. Raqamli platformalar va interaktiv resurslardan foydalanish o'quvchilarning o'qish va bir vaqtning o'zida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin bo'lgan ta'lim muhitini yaratishga yordam beradi. Texnologiyalar o'quvchilarga turli xil axborot manbalaridan foydalanish imkoniyatini beradi, bu esa ularning dunyo haqidagi tushunchalarini kengaytiradi va ma'lumotlarni baholash ko'nikmasini shakllantiradi.

Masalan, multimedia ilovalaridan matnlarni tahlil qilishda foydalanish mumkin, bu esa o'quvchilarga savollar berish, xulosalar chiqarish va o'qilgan predmetlar asosida o'z fikrlarini shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, texnologiyalardan foydalanib, o'qituvchilar talabalarning ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'limga ko'proq individual yondashuvni taklif qilishlari mumkin. Shunday qilib, o'qish savodxonligini o'rgatishda texnologiyalarni joriy etish nafaqat o'quv jarayonini yaxshilaydi, balki o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'qish savodxonligi darslarida tanqidi fikrlash qobiliyatini shakllantirish metodikasi ta'lim jarayonining muhim qismidir. O'qituvchilar

yuqorida keltirilgan metodlardan foydalanib, o'quvchilarning fikr yuritish qobiliyatlarini rivojlantirishi va ularni mustaqil fikr yuritishga yo'naltirishi mumkin. Bu esa kelajakda o'quvchilarning muvaffaqiyatli shaxslar bo'lishlariga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qalandarova, I.H. O'qish savodxonligi orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlashini rivojlantirish // Urganch davlat universiteti ilmiy ishlari. – Urganch, 2023. – B. 41–59.
2. Baxtiyorova, N.M. Pedagogik psixologiya va metodika asoslari / N.M. Baxtiyorova. – Toshkent: Fan, 2021. – S. 120–142.
3. Sobirov, D.H. Innovatsion ta'lim texnologiyalari: nazariya va amaliyot / D.H. Sobirov. – Toshkent: O'qituvchi, 2022. – S. 85–105.
4. Lipman, M. Thinking in Education / M. Lipman. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – S. 23–45.
5. Paul, R., Elder, L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life / R. Paul, L. Elder. – Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall, 2012. – S. 112–134.
6. Fisher, A. Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom / A. Fisher. – London: Bloomsbury, 2007. – S. 78–102.